

MASAL ÜZERİNE

Olağanüstü olayların ve kahramanların konu edildiği sözlü anlatılardan biri olan masal, kültür araştırmacıları tarafından farklı açılardan ele alınmış, bunun sonucunda da farklı tanımlamaları yapılmıştır. Masal üzerine çalışan bilim adamlarından biri Pertev Naili Boratav'dır. Boratav *100 Soruda Türk Halk Edebiyatı* (1999) adlı yapıtında masalı, *nesirle söylenmiş, dinlik ve büyüklük inanışlardan ve törelerden bağımsız, tamamıyla hayal ürünü, gerçeğe ilgisiz ve anlattıklarına inandırmak iddiası olmayan kısa bir anlatı* olarak tanımlar(75). Diğer bir masal araştırmacısı Saim Sakaoglu ise *Gümüşhane Bayburt Masalları*(2002) adlı yapıtında, bu tanımın inandırmak iddiası olmayan kısmına karşı çıkarak, *masalın hakiki dinleyicisi olarak kabul edeceğimiz medeni imkânlardan hemen hemen hiç istifade etmeyen, kültür ve tahsil yönünden zayıf olan insanlar masalların gerçek olduğuna inanıyorlar, haksızlığa uğrayan masal kahramanları adına üzüliyorlardı. Masalın iddiası inandırmamak olsa bile, bu anlatıdan çok dinleyeni ilgilendirir* şeklinde yorumlamakta ve aynı yapıtta masalı *kahramanlarından bazıları hayvanlar ve tabiatüstü varlıklar olan, olayları masal ülkesinde cereyan eden, hayal mahsulü olduğu halde dinleyenleri inandırabilen bir sözlü anlatım türüdür*" (4) şeklinde tanımlamaktadır.

Bu tanımlara ek olarak masallara farklı bir bakış açısı getirmeyi hedefleyen Evrim Ölçer Özünel ise *Masal Mekânında Kadın Olmak* (2006) adlı yapıtında masallar üzerine yapılan tanımlar ve tanımlara yönelik eleştirilerin tutarlı nedenlere dayandırılmayışının, araştırmacıları zorunlu bir ön kabule götürdüğünü belirterek, masal tanımının yeniden gözden geçirilmesi gerektiğini vurgular. Folklor çalışmalarının temelinde yer alan kavramlardan uzak bir masal tanımının eksik olacağını belirten Özünel, Sakaoglu' nun tanımı şu şekilde eleştirir:

Sözlü kültür ürünlerinin birçoğunun, Sakaoglu' nun sözünü ettiği "şehir görmemiş kadınlar" ve "kültür tahsil yönünden zayıf olan insanlar" tarafından üretildiği ve anlatıldığı bilinmektedir. Halkbilimini temel dayanağı olan ve çağdaş halkbilimciler tarafından yeniden tanımlanan halk kavramıyla çelişen bu ifade üzerine düşünmek, söz konusu kabul edişlerin kırılması için atılmış bir adım olarak değerlendirilmelidir. Bu kırılma araştırmaların "yok" oluşlarını nesnel bir "var" oluş boyutuna taşıyacaktır.(20)

Masal, tanımlarının tüm hızıyla değişen günümüz dünyasında yeniden ele alınması, eskiyenlerinin yerine hızla yenilerinin üretilmesi gerekliliğinin bir parçası olarak düşünülmelidir. Yeni tanımlarıyla birlikte farklı bir bakış açısıyla incelenme zorunluluğu kazanan masallar üç kısımdan oluşmaktadır:

Tekerleme ile başlayan, “masalın başı, masalın kendisi ve masalın sonu.” Masal başı ve ya başlangıç tekerlemesi adı verilen bölüm “*Evvel zaman içinde kalbur saman içinde\ zaman içinde, deve tellal iken, pire bakkal iken, ben babamın beşiğini tıngır mıngır salları iken veya “ bir varmış bir yokmuş, ...”* örneklerinde olduğu gibi ilgili olmayan sözcüklerin bir araya gelmesiyle oluşmaktadır. Masalın girişinde bu tür söz ve akıl oyunlarının olmasının nedenlerinin hem masal dinleyicisini istenilenin söylenebileceği bir kurgu dünyasına davet etme hem de masala hazırlama düşünceleri olduğu söylenebilir.

Masalın asıl bölümünde masalda anlatılacak olan olaylar yer alır. Masalın son bölümünde ise masalda gelişen olaylar sonuca bağlanarak anlatıcı tarafından “*Onlar ermiş muradına biz çıkalım kerevetine” “Gökten üç elma düşmüş, biri kahramana, biri anlatana, biri de dinleyenlere”* şeklinde bir sonla bitirilir. Masalın her üç bölümünde her bölüme özgü tekerlemeler kullanılır.

Boratav, *Zaman Zaman İçinde*(1958) adlı yapıtında masal kahramanları hakkında şu değerlendirmelerde bulunmaktadır:

Masalın kişileri belli bir tarih anında, belli bir yerde yaşamış olan bir topluluğun fertleri değil de, bir padişah, bir tüccar, bir kocakarı... gibi yersiz adsız kişilerdir... Bazı bazı kişinin bir adı varsa, bu sadece anlatmayı kolaylaştırsın diye verilmiş, ya da sahibinin bir özelliğini, bir halini belirtmek üzere takılmıştır: Sitti Nusret, Keloğlan, Altın Toplu Sultan... gibi. İnsanların yerini kimi masallarda aslan, tilki, horoz... gibi hayvanlar alır ya da maceralarına devler, periler, ejderhalar... gibi dünyamız üstünde gerçekten yaşamamış ve yaşamayacak olan tabiatüstü varlıklar katıştır... Masalların kendine göre bir mantığı, peşin olarak kabul edilmiş imkânları vardır. Hayvanlar konuşur, bazıları kılık değiştirip insan oluverirler, kimi insanlarda hayvan kılığına girerler, varlıklar ve olaylar alıştığımız ölçülerin dışına çıkabilirler.(13)

Masallarda iyi-kötü, güzel-çirkin, doğru-yanlış arasındaki mücadeleler sık sık konu edilir. Masalların sonunda iyi, güzel ve doğru olanlar mutluluğa kavuşurken; kötüler, haksızlar cezalandırılırlar. Masallar kısa ve yoğun anlatım özellikleri taşıyan anlatılardır. Genellikle kadın anlatıcılar tarafından anlatılan masallarda anlatım zamanı olarak, miş’li geçmiş zaman, şimdiki zaman ya da geniş zaman kullanılır.

Türk masalları üzerinde durulması gereken bir diğer özellik ise genel olarak masallarda yer alan üçlü bakışım kuralıdır. “*Olaylar önemlerine göre sıralanarak üç süreli bir düzen içinde geçerler; kişiler yine önemlerine göre, üç bölüğe ayrılırlar: örneğin padişahın üç oğlu, her biri bir başka yerde oturan üç kardeş dev v.b...*”(Boratav 1999: 76)

Masal üzerine yapılan sınıflandırma çalışmaları arasında yer alan çalışmaların ilki Antti Aarne’e aittir. Aarne masalları; Hayvan masalları, Asıl masallar, Fıkralar olarak üçe

ayırmıştır.(Aarne 1919; Oğuz 2004: 125) Stith Thompson ise bu sınıflandırmayı genişleterek Hayvan Masalları, Asıl Halk Masalları, Güldürücü Hikâyeler, Nükteli Fıkralar, Zincirlemeli Masallar, Sınıflamaya Girmeyen Masallar olarak sınıflandırmıştır.(Thompson 1964; Oğuz 2005: 126) Türk masalarını sınıflandırma denemesi W. Eberdhard ile Pertev Naili Boratav tarafından yapılmış ve *Typen Türkischer Volksmärchen*(1958) adlı bir katalog şeklinde yayımlanmıştır. 378 masal tipinin bulunduğu bu çalışma 23 başlık altında toplanmıştır. Buna benzer bir çalışma ise Warren S. Walker ile A. Edip Uysal'ın *Tales Alive in Turkey* adlı sınıflama çalışmasıdır. Bu çalışmada ise masallar 7 başlık altında toplanmıştır.

Masal üzerine yapılan çalışmalar hakkında Umay Günay' ın *Elazığ Masaları* (1975) adlı yapıtında verdiği bilgilerden özetlenirse Türk masalları üzerine yapılan derleme çalışmaları içinde en eski derleme Fransa kralı XVI: Lui'nin tercümanı ve sekreteri olan M. Digeon'un eseridir. 1781 tarihini taşıyan *Nouveauxs Turc et Arabes* isimli eserin ikinci cildinde 3 Türk masalı vardır.(13)

Diğer bir çalışma ise F. W. Radloff Türk boylarının halk edebiyatı ürünlerini 10 ciltlik bir külliyat halinde yayımladığı yapıttır.1866–1907 yılları arasında çıkan bu külliyyatın ihtiva ettiği zengin malzeme arasında masallar da vardır. Osmanlı İmparatorluğu zamanında doğrudan doğruya halk ağzından derlenerek hazırlanan masal kitabı ise *Billur Köşk*'tür. Bu kitapta yer alan masalların ne zaman ve kim tarafından derlendiği ve yayımlandığı belli değildir. İlk olarak George Jacop 1899 yılında tarihsiz bir *Billur Köşk* kitabı gördüğünü bildirmiştir. Bu kitabın en son baskısı Tahir Alangu tarafından hazırlanarak neşredilmiştir. Türk masallarını bilimsel bir bakış açısıyla ele alarak onları bütün özellikleriyle derleyen Macar Türkolog Ignacs Kunoş 'dur. Kunoş muhtelif Türk şehirlerinden derlediği Türk masallarını 1887–1907 yılları arasında 5 cilt olarak yayımlamıştır. Ziya Gökalp 1922 yılında çıkardığı *Küçük Mecmua* 'da “Masalları Nasıl Toplamalı” isimli makalesini ve çeşitli masal metinlerini yayımlar.(14)

Pertev Naili Boratav'ın, *Az Gittik Uz Gittik, Zaman Zaman İçinde*, Mehmet Tuğrul'un *Mahmutgazi Köyünde Türk Halk Edebiyatı*(1969), Saim Sakaoğlu' nun *Gümüşhane ve Bayburt Masalları*(1973), Bilge Seyidoğlu'nun *Erzurum Halk Masalları Üzerine Araştırmalar*,(1975) Umay Günay' ın *Elazığ Masalları*,(1975) Muhsine Helimoğlu Yavuz'un *Masalların İşlevi*, Esmâ Şimşek'in *Yukarı Çukurova Masallarında Motif ve Tip Araştırması*, Evrim Ölçer Özünel' in *Masal Mekânında Kadın Olmak* adlı yapıtları Türk masalları üzerine son dönemde yapılmış çalışmalar arasında yer almaktadır.

Dünyanın giderek tek tipleşmesine ve kültürel çeşitliliklerin giderek azalmasına tepki niteliğinde ortaya çıkan Somut Olmayan Kültürel Miras Sözleşmesi de masallar vb sözlü

anlatıların kuşaklar arasındaki aktarımına katkı sağlamaktadır. UNESCO 17 Ekim 2003 tarihinde 32. genel konferansında “Somut Olmayan Kültürel Mirasın Korunması Sözleşmesi”ni imzalamıştır. Bu sözleşmeye göre sözlü anlatımlar ve sözlü gelenekler, gösteri sanatları, toplumsal uygulamalar, ritüeller ve festivaller, halk bilgisi, evren ve doğa ile ilgili uygulamalar, el sanatları geleneği somut olmayan kültürel miras olarak tanımlanmıştır. Sözlü anlatımlar içerisinde yer alan ve korunması gereken türlerden birisi de masallardır. Bu çalışma ile Türk Edebiyatı kaynakları arasında yer alan masalların elektronik ortama aktarılarak korunması ve daha geniş bir okuyucu kitlesine ulaşması hedeflenmektedir.

KAYNAKÇA:

- AÇA, Mehmet, YILMAZ, A. Müge, SEVER, Mustafa, “Masal Çalışmaları.” *Türk Halk Edebiyatı El Kitabı*. Ed. M. Öcal OĞUZ. Ankara: Grafiker Yayınları, 2007, 32–78.
- BORATAV, Pertev Naili. *Zaman Zaman İçinde*. İstanbul: Adam Yayınları, 1958.
- BORATAV, Pertev Naili. *100 Soruda Türk Halk Edebiyatı*. İstanbul: Gerçek Yayınevi, 1999.
- GÜNAY, Umay. *Elazığ Masalları*. Erzurum: Atatürk Üniversitesi Basımevi, 1975.
- ÖZÜNEL; Ölçer Evrim. *Masal Mekânında Kadın Olmak*. Ankara: Geleneksel yayınevi, 2006.
- SAKAOĞLU, Saim. *Gümüşhane Bayburt Masalları*. Ankara: Akçağ Yayınevi, 2002.